

תרומה, המדור - הגיגים, ד"ר חזות גבריאל

אסתטיקה ביהדות

במבט מקרו על פרשת תרומה אנו נחשפים לשני נושאים ארציים - **אסתטיקה והמחשה**. הקמת המשכן מלווה באופן טבעי בנושאים פרוזאיים אלו. תיאור הבנייה של המשכן פלסטי, מיכני והנדסי. ברם, בינות לתיאור זה מסתתר מושג היופי של היצירה. הפונקציונליות של המשכן וכליו היוותה אמנם את מטרת העל (ושכנתי בתוכם) אולם אחד מן הפרמטרים המשפיעים היה ללא ספק היופי. כך לדוגמה אנו מוצאים - וְעָשִׂיתָ מְנַרְתַּי זָהָב טָהוֹר מְקֻשָּׁה תַעֲשֶׂה הַמְנוֹרָה יָרֵבָה וְקִנְיָה גְבִיעֵיהָ כַּפְתָּרִיָּה וּפְרָחֶיהָ מְמִנָּה יְהִיוּ: הגביעים, הכפתורים והפרחים מבטאים את יופיה של המנורה. כאן מקום לשאלה - מה יחס התורה לאסתטיקה?

מנקודת מבט שניה אנו מוצאים את בעיית ההמחשה המלווה את עם ישראל משחר לידתו. מצד אחד – "לא תעשה לך פסל וכל תמונה", מצד שני - וְעָשִׂיתָ שְׁגָיִם כְּרָבִים זָהָב מְקֻשָּׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם מִשְׁגֵי קְצוֹת הַכַּפְּרֹת: התאווה האנושית הטבעית למגע פיזי עם הקדושה, לנעבד מוחשי, לקונקרטיזציה ולהמחשה הבאים לידי ביטוי באיסור המוחלט של עשיית פסל וכל תמונה נדחים בצווי של עשיית כרובים השוכנים לא פחות ולא יותר בתוך קודש הקודשים!!

ההסברים הנוחים והקליטים יותר לפתרון 'בעיות אלו' הם הסברים היסטוריים (בעיקר של הרמב"ם). חלק מפרשנינו הקלאסיים מסבירים כי בכל המצוות הללו כולל הקרבת קרבנות, עובר עם ישראל סובלימציה (=עידון) של נפשו המשוקעת עמוק בתוך עבודת אלילים גסה. כשלעצמי אני מעדיף את ההסברים הדיאלקטיים המסובכים אך הפשוטים במיוחד לבני דורנו.

בבסיס הסברים אלו נמצאת הקביעה כי אין **אסתטיקה נייטרלית!** אין המחשה נייטרלית! זה כמו זה, הן כלים בלבד שאינם יכולים להיות מופרדים מן ההקשר התרבותי, המוסרי והצווי של התורה. אין אסתטיקה רעה מבחינה מוסרית, יש **שימוש** רע באסתטיקה מבחינה מוסרית. רבן גמליאל הרשה לעצמו לרחוץ במרחץ של אפרודיטי (אלילת האהבה הרומאית) משום שאותו פסל בהקשר של עבודה זרה טפל היה לנוי (יופי). כך אמנם נקבע להלכה - " כל הצלמים הנמצאים בכפרים אסורין כיון דספק אליל אסורה דסתמא לשם אלילים נעשו והנמצאים בכרכים מותרין דודאי לנוי נעשו", (טור יורה דעה, עבודת כוכבים, קמא).

כנ"ל לגבי עניין ההמחשה. התורה מודעת לבעיית ההמחשה האנושית ובכל זאת היא מתירה את ההמחשה בצורתה המקסימלית במקום הכי מקודש משום שזה לשם השכינה. ההמחשה בהוראות בנייה מפורטות כדי להדגיש את מקורה של ההמחשה, קרי- הצווי האלוקי ולא תאוות ההמחשה הטבעית של האדם.

להערות: hazutg@gmail.com